

Akademikas Juozas Lazauskas

(1931–2010)

ELTA nuotr.

Juozas Lazauskas gimė 1931 m. vasario 8 d. Lazdijų r., Vilkininkų k., valstiečių šeimoje. Mokėsi Vilkininkų pradžios mokykloje, Alytaus žemės ūkio mokykloje, 1946 m. įstojo į Vilniaus žemės ūkio technikumą, kurį baigęs 1953 m. toliau mokėsi agronomo profesijos.

Su pagyrimu baigė Lietuvos žemės ūkio akademijos (dabar – Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademija) Agronomijos fakultetą ir buvo paskirtas dirbti į Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto (LŽI) Vokės filialą (dabar – Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro Žemdirbystės institutas). J. Lazauskas aktyviai dalyvavo studentų mokslinės draugijos veikloje bei, vadovaujant profesoriumi Petruui Vasinauskui, parengė ir labai gerai apgynė diplominį darbą „Tikslingas vasarinių grūdinių kultūrų pasėlių struktūros sudarymas lengvose žemėse“. Tai turėjo įtakos šiam paskyrimui, jo gyvenimui ir tolesnei veiklai.

Mokslo įstaigoje J. Lazauskas ėjo įvairias pareigas: 1958–1959 m. jaunesnysis, 1959–1960 m. – vyresnysis mokslo darbuotojas, 1961–1965 m. – Selekcijos sektoriaus vedėjas. 1965 m. balandį paskirtas direktoriaus pavaduotoju mokslui. Tačiau šiose pareigose dirbo neilgai – nuo tų pačių metų rugsėjo 1 d. paskirtas filialo direktoriumi. Net 33 metus vadovavo LŽI Vokės filialui – iki 1998 m. kovo 18 d. Mokslinę veiklą tęsė LŽI Vokės filialo Augalų selekcijos sektoriaus vedėjo pareigose (Augalų selekcija, 1998; Akademikas Juozas Lazauskas. Bibliografija, 2000).

Ir taip jo keturiasdešimt dveji gyvenimo metai susieti su Pietryčių Lietuvos nederlingomis žemėmis, lengvos granuliometrinės sudėties dirvožemių naudojimo, augalų parinkimo, mokslo žinių pritaikymo ir technologijų plėtojimo, siekiant padėti Vilnijos krašto žemdirbiams, problemomis (Lazauskas, 1999).

Nuo pat pirmųjų darbo Vokės filiale dienų J. Lazauskas atliko eksperimentus augalininkystės ir augalų selekcijos srityje. Taigi per visą savo mokslinės veiklos laikotarpį, nepaisant sunkaus, sudėtingo bei daug laiko reikalaujančio administratoriaus darbo, profesorius buvo ir tyrėjas bei mokslinių tyrimų darbų, temų, programų vadovas (Vasinauskas, 1986; Lietuvos žemdirbystės institutas, 1997).

Gabumų ir atkaklaus darbo dėka palyginti per trumpą laiką parengė kandidato disertaciją „Daugiamečių lubinų biologinės savybės agrotechnikos ir selekcijos įtakoje“ ir, 1963 m. apgynęs ją Vilniaus universitete, įgijo biologijos mokslų kandidato (1993 m. nostrifikavus – daktaro) laipsnį. Disertacijoje autorius apibendrina savo atliktų daugiamečių (gausialapių) lubinų (*Lupinus polyphyllus* Lind.) tyrimų duomenis, išnagrinėjo selekcijos bei agrotechnikos įtaką biologinėms savybėms ir šių lubinų panaudojimo žemės ūkyje galimybes.

AKADEMIKAS
JUOZAS LAZAUSKAS
(1931–2010)

Daktaro (1993 m. nostrifikavus – habilituoto daktaro) disertacijoje „Lubinių auginimas ir panaudojimas Lietuvoje“ (1972), pasiremdamas atliktų tyrimų duomenimis, apibendrino ir 1971 m. išnagrino svarbiausių lubinų rūšių (*Lupinus lutens* L., *Lupinus angustifolius* L. ir *Lupinus polyphyllus* Lind.) auginimo ir panaudojimo Lietuvoje klausimus. Ankštinių augalų biologijai, auginimui bei panaudojimui autorius daug dėmesio skyrė ir daugelyje kitų darbų. Lubinai iš Vokės filialo plito ir dabar auginami lengvuose šalies dirvožemiuose (Lazauskas, Ražukas, 2000).

Lietuvos agrarinių mokslų institucijoms rekomendavus, 1972 m. J. Lazauskas išrinktas Sąjunginės žemės ūkio mokslų akademijos (VASCHNIL) nariu korespondentu (vėliau – Rusijos žemės ūkio mokslų akademijos užsienio nariu).

Už nuopelnus Lietuvos žemės ūkio mokslui 1981 m. jam suteiktas Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo vardas, už pedagoginę veiklą ir mokslinių kadro rengimą 1986 m. – profesoriaus vardas.

1990 m. J. Lazauskas išrinktas Lietuvos mokslų akademijos tikruoju nariu, 1991 m. prie LMA Biologijos, medicinos ir žemės ūkio mokslų skyriaus įsteigus Žemės ūkio mokslų sekciją – sekcijos pirmininku.

J. Lazauskas daug prisidėjo plėtojant žemės ūkio mokslus, didinant jų įtaką ir stiprinant ryšius su kitų sričių mokslais Lietuvos mokslų akademijoje.

Akademikas aktyviai vadovavo LMA Biologijos, medicinos ir žemės ūkio mokslų skyriaus Žemės ūkio mokslų sekcijai, daug prisidėjo, kad LMA 1995 m. būtų įkurtas savarankiškas struktūrinis Žemės ūkio ir miškų mokslų skyrius. Jis buvo vienas iniciatorių 1994 m. įsteigiant LMA mokslo žurnalą „Žemės ūkio mokslai“, kurio redakcinės kolegijos pirmininku buvo iki 2007 m. J. Lazauskas labai aktyviai dalyvavo LMA Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus veikloje, ypač ekspertiniame ir leidybiniame darbe.

J. Lazauskas ypač daug dėmesio skyrė mokslo naujovių sklaidai, žemės ūkio mokslo populiarinimui Pietryčių Lietuvoje. Jam rūpimų klausimų ratas buvo platus. Jis paskelbė 12 knygų, 500 mokslinių ir mokslo populiarinimo straipsnių. Yra 10 augalų veislių bendraautoris: seradėlių ‘Neris’, esparcetų ‘Žilvinai’, ‘Meduviai’, bulvių ‘Aistės’, lubinų ‘Augiai’, ‘Trakiai’, ‘Vilčiai’ (Augalų selekcija, 1998; Akademikas Juozas Lazauskas. Bibliografija, 2000).

Lietuvos mokslo institucijose yra kaupiamas įvairių kultūrinių augalų genofondas, nes tik turint gausų genofondą galima išsaugoti geriausias savas veisles, vertingą vietinę medžiagą ir visa tai panaudoti kuriant naujas veisles. Įkuriant šį genofondą bei plėtojant jo veiklą J. Lazauskas taip pat paskyrė nemažai dėmesio ir laiko.

Profesorius savo publikacijose nagrinėja augalininkystės, selekcijos bei sėklininkystės klausimus (Lazauskas, 1987, 1997, 1998; Lazauskas, Bėčius, 1973; Lazauskas, Dapkus, 1992, 1995), jose vyrauja lengvuose dirvožemiuose atliktų mokslinių tyrimų tematika (Lazauskas, 1976, 1999, 2000; Lazauskas, Simanavičienė, 1995; Lazauskas, Ražukas, 2000).

Pirmoji jo knyga „Lubinai“ (Lazauskas, 1970) skirta svarbiausiems lengvų dirvų augalams lubinams, gebantiems ir nederlingų dirvožemių sąlygomis gerai augti ir derėti.

Kiek vėliau paskelbė vieną pirmųjų lengvų dirvožemių žemdirbiams skirtų knygų „Agrotechnika lengvose dirvose“ (Lazauskas, 1976). Ji parašyta remiantis lengvų dirvų sąlygomis atliktų mokslinių tyrimų duomenimis ir gamybininkų patirtimi.

Plėtojant gyvulininkystę Lietuvoje labai svarbu buvo kuo daugiau prisauginti savų pašarų. Tai pasiekti buvo galima tik gerai išplėtojus ūkiuose augalininkystę. Todėl pašariniams augalams buvo skiriama daug dėmesio, ir J. Lazausko indėlis šioje srityje yra nemažas. Parašė ir paskelbė keletą svarbių mokslo rekomendacijomis pagrįstų leidinių: „Silosinės kultūros“ (Lazauskas, Bėčius, 1973), monografiją „Augalininkystė Lietuvoje“ (1987), knygelių apie įvairių augalų

auginimą („Žieminiai rugiai“, „Avižos – derlinga kultūra“, „Esparcetai“, „Seradėlės“, „Lubiniai“, „Lubinų auginimas sėklai, pašarui ir žaliajai trąšai“ ir kt.).

Intensyvinant šalies žemės ūkį, iškilo pavojus dirvų ir vandens telkinių užteršimui. Tačiau tinkamai ūkininkaujant intensyvi gamyba ir gamtos apsauga žemės ūkyje yra suderinami dalykai. Tuo tikslu, apibendrinęs tyrimus, pasirėmęs teisės aktais ir praktine patirtimi, parašė monografiją „Žemdirbystė ir gamtosauga“ (1988), kurioje glaudžiai siejama žemdirbystė su gamtosauga, kaip vienas kitam nekenkiantys bei vienas kitą papildantys veiksniai.

Už aktyvią veiklą gamtosaugos srityje 1985 m. profesoriui suteiktas gamtos apsaugos draugijos Garbės nario vardas.

Gražių laimėjimų kuriant naujas veisles pasiekė Lietuvos selekcininkai. Tačiau apie šiuos mokslinius darbus buvo paskelbtos tik kai kurios publikacijos. Apibendrinti šiuos darbus monografijoje ėmėsi iniciatyvos J. Lazauskas su R. Dapkumi leidinyje „Lauko augalų selekcija Lietuvoje“ (1992). Buvo aprašyti lauko augalų selekcijos metodai, aptarti konkrečių lauko augalų selekcijos rezultatai. Šiam leidiniui J. Lazauskas parašė 9 straipsnius augalų selekcijos ir sėklininkystės klausimais.

Vėliau (1998 m.) išleisto leidinio „Augalų selekcija“ parengimo ir išleidimo vienas iniciatorių ir autorių taip pat buvo J. Lazauskas. Šiame enciklopedinio pobūdžio leidinyje paskelbti straipsniai apima ne tik lauko, bet ir sodo bei daržo augalų selekcijos darbus.

Sėkmingai Lietuvoje buvo vykdoma ir sėklininkystė. Sukaupta didelė patirtis. Šios svarbios srities klausimai, pasirėmus tyrimų rezultatais, vyriausybės nutarimais ir augintojų patirtimi, apibendrinti monografijoje „Lauko augalų sėklininkystė“ (bendraautoris R. Dapkus) ir knygoje „Agronomo sėklininko žinynas“ (1991). Juose aptariami visi svarbiausi Lietuvoje auginamų lauko augalų sėklininkystės klausimai, nurodoma veislinių pasėlių auginimo agrotechnika, pateikiama veislių charakteristika (1992).

Didelę reikšmę augalininkystėje turi bulvės. Žemdirbystės instituto Vokės filiale svarių rezultatų pasiekta sukuriant naujas bulvių veisles, o Elmininkų bandymų stotyje atlikta nemaža tyrimų bulvių agrotechnikos bei sėklininkystės klausimais. Tai sėkmingai J. Lazauskas su O. Simanavičiene apibendrino knygoje „Bulvės“ (1995).

Augalininkystės raidos istorija, mokslinių tyrimų rezultatai apibendrinami monografijoje „Augalininkystė Lietuvoje 1895–1995 m.“ (1998). Šiame leidinyje autorius supažindina skaitytojus su augalininkystės plėtote Lietuvoje XX a., išryškina šalyje auginamų augalų biologines savybes ir augimo sąlygas, aptaria auginti rekomenduotas veisles ir, remdamasis Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis, apibendrina šių augalų auginimo agrotechniką.

Monografijoje „Žemdirbystė lengvose dirvose“ (2000) aptariama lengvų dirvožemių savybės, jų panaudojimas žemdirbystėje, mokslinių tyrimų rezultatai. Nagrinėjami lengvų dirvų dirbimo ypatumai ir aptariamos derlingumo didinimo galimybės.

Labai reikšmingas leidinys „Žemės ūkio augalų selekcijos ir sėklininkystės terminų žodynas“ (2010), kurio bendraautoris yra J. Lazauskas. Žodynui atrinkti pagrindiniai dažniausiai vartojami selekcijos ir sėklininkystės, taip pat citologijos, genetikos, biotechnologijos bei botanikos terminai. Žodyne pateikti lietuvių, anglų ir rusų kalbų terminai.

Be monografijų ir mokslinių bei mokslo populiarinimo straipsnių, yra parašyta įvairių straipsnelių enciklopedijoms. Be to, akademikas buvo vienas konsultantų ir autorių rengiant „Žemės ūkio enciklopediją“. J. Lazauskas visą laiką leidybai skyrė daug dėmesio.

Recenzavo daugelį svarbių leidinių: „Augalininkystė“ (sud. V. Čaikauskas), P. Vasinauskas „Bendroji agrotechnika“, A. Vadopalas „Žemdirbystės pagrindai“, autorių grupės parengtą knygą „Agronomo žinynas“, J. Galvydis „Agronomijos pagrindai“ I ir II knygos ir kt. Be to, recenzavo daugelį mokslinių straipsnių, buvo redakcinių kolegijų narys Lietuvoje ir užsienyje.

Didelis J. Lazausko – direktoriaus, mokslo organizatoriaus ir mokslo naujovių skleidėjo indėlis suburiant Žemdirbystės instituto Vokės filialo mokslininkus Vilniaus ir kituose šio regiono rajonuose bendroms žemės ūkio kultūros, agronomijos ir kitoms problemoms spręsti.

Dabar Vokės filiale tęsiami J. Lazauskui vadovaujant pradėtos tematikos darbai, kurie svarbūs šalies žemės ūkiui. Tai dirvotyros, agrochemijos, herbologijos, lubinų ir bulvių selekcijos bei kiti tyrimai (Tripolskaja, 2005; Herbologijos tyrimų Lietuvoje raida. Profesorė Jadvyga Monstvilaitė, 2007; Jundulas, Asakavičiūtė, Ražukas, 2009).

Dirbdamas direktoriumi, daug dėmesio skyrė mokslinių tyrimų bazės stiprinimui. Jo iniciatyva ir rūpesčiu buvo restauruoti ir pritaikyti mokslo įstaigai grafo Tiškevičiaus rūmai, įrengtos laboratorijos, išplėsti lauko bandymai. Vokėje organizavus Lietuvos žemdirbystės instituto filialą, institucijoje dirbo 22 mokslo darbuotojai. Vėliau, administracijos pastangomis, devintojo dešimtmečio pradžioje, jų skaičius padidėjo iki 44. Iš jų 77 proc. darbuotojų turėjo mokslo laipsnius. Išaugo mokslinių tiriamųjų darbų apimtys, išsiplėtė jiems atlikti reikalinga bazė. Buvo pastatytas vegetacinis namelis, lizimetrai ir kt. Moksliniai tyrimai buvo vykdomi stacionariuose, lauko bandymuose, laboratorijose, ekspedicijų būdu. Buvo atnaujintas dvaro parkas, restauruoti kiti filialui priklausantys buvusio dvaro architektūros pastatai. Vilniaus rajone Trakų Vokė išaugo į tikrą mokslo miestelį.

Vokės filialas tapo Lietuvos bulvių selekcijos centru, 1983 m. įkurta biotechnologijos laboratorija „Meristema“, kurioje taikant meristematinį metodą (vadovas prof. A. Bujauskas) dauginamos visų Lietuvoje tinkamiausių auginti veislių bulvės.

Labai gaila, kad pastaraisiais metais, dėl kasmet mažėjančio finansavimo, buvęs stiprus Vilnijos krašto žemės ūkio mokslo centras pradeda silpti. Sumažėjo mokslininkų, neatnaujinamos laboratorijos ir daugelio kitų problemų spaudžiama ši institucija pergyvena sunkias šalies ekonominės būklės laikotarpio problemas.

Ypač svarbią vietą tarp J. Lazausko darbų užima mokslinių kadro rengimas. Labai daug dėmesio bei laiko skyrė jauniems mokslininkams ne tik Lietuvos žemdirbystės institute, bet ir Lietuvos žemės ūkio universitete, Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės institute bei kitose mokslo ir studijų institucijose. Todėl iš Lietuvos žemdirbystės instituto padalinių Vokės filiale daugiausia (7) mokslininkų pasiekė ir aukščiausią mokslininko laiptelį – habilituoto daktaro laipsnį. Akademikui vadovaujant, apginta 17 daktaro disertacijų, dalyvavo 13 habilitacinių darbų komitetų, kuriuose apginti šie darbai, ir 14 doktorantūros studijų komitetų darbe.

Buvo oficialusis oponentas ginant 67 daktaro ir habilituoto daktaro disertacijas. Parašė daugelį atsiliepimų apie Lietuvos ir užsienio mokslininkų disertacijas. Užimdamas antrines profesoriaus pareigas Lietuvos žemės ūkio universitete, skaitė paskaitas augalininkystės ir sėklininkystės klausimais.

Ilgametis valstybinių egzaminų komisijų vadovas Lietuvos žemės ūkio universitete ir Vilniaus pedagoginiame universitete. J. Lazauskas daugelį metų aktyviai dalyvavo Lietuvos, Latvijos ir Baltarusijos žemės ūkio mokslo institucijų specializuotų mokslo tarybų darbe, buvo Lietuvos žemdirbystės instituto tarybos narys.

Svarus profesoriaus indėlis į Lietuvos mokslo tarybos veiklą (biomedicinos mokslai), į kurią jis žemės ūkio mokslininkų buvo išrinktas 1993 m. ir dirbo iki 1999 m. Taip pat jis dirbo Lietuvos valstybiniame mokslo ir studijų fonde svarbų ekspertinį darbą.

Dideli profesoriaus nuopelnai skleidžiant mokslo žinias Lietuvos žemdirbiams, ypač Vilniaus krašte. Daugelį metų dalyvavo Žemės ūkio ministerijos veikloje (buvo Kolegijos narys), rengė rekomendacijas mokslui ir gamybai plėtoti. Buvo vienas susivienijimo „Agromokslas“ kūrėjų. Vadovavo Lietuvos valstybinei augalų veislių vertinimo komisijai, dirbo ekspertinį darbą, susijusį su augalų selekcija ir sėklininkyste. Be to, dalyvavo įvairiose tarprespublikinėse selekcijos

ir augalininkystės komisijose ir tarybose, kuriose turėjo galimybę įsitraukti ir į kitų respublikų, ypač Vakarų regiono (Latvijos, Estijos ir Baltarusijos), augalininkystės, selekcijos ir sėklininkystės organizavimo darbus. Tai sudarė galimybę naujas idėjas parvežti į Lietuvą ar ginti Lietuvos žemės ūkį bei žemės ūkio mokslą sąjunginėse struktūrose.

Nors akademikas nešė nelengvą pareigų ir atsakomybės našta, bet daugelį metų išliko labai pareigingas ir reiklus, pirmiausia sau, taip pat tiems, kurie su juo dirbo. Tai nepaprasto darbštumo, stiprios valios ir atsidavimo darbei asmenybė. Nepaisant to, kad teko vadovauti ir nelengvu laikotarpiu, buvo daug problemų, administracinis darbas neužgožė mokslininko. Išliko visą laiką pirmiausia mokslininkas, padėjo jaunesniems atrasti šį kelią, o tik paskui buvo administratorius. Tuo ir galima turbūt paaiškinti tokį gausumą įvairių publikacijų bei daug nuveiktų kitų darbų.

Akademiką Juozą Lazauską gyvenimo keliu lydėjo graži ir rūpestinga šeima – žmona Danutė, dukra Laimutė ir sūnus Darius.

Akad. Veronika Vasiliauskienė

LITERATŪRA

1. *Akademikas Juozas Lazauskas. Bibliografija.* 2000. Sud. V. Vasiliauskienė, Sliesaravičius, A. Nedzinskas. Dotnuva-Akademija. 42 p.
2. *Augalų selekcija.* 1998. Lietuvos mokslas. 16 kn. 285 p.
3. *Herbologijos tyrimų Lietuvoje raida. Profesorė Jadvyga Monstvilaitė.* 2007. Sud. Čiuberkis, J. Kavoliūnaitė. Dotnuva-Akademija: Lietuvos žemdirbystės institutas. 239 p.
4. Jundulas J., Asakavičiūtė R., Ražukas A. 2009. Bulvių derlingumo priklausomybė nuo oro temperatūros bei atmosferos kritulių Pietryčių Lietuvoje. *Žemės ūkio mokslai.* T. 16. Nr. 1–2. P. 23–30.
5. Lazauskas J. 1970. *Lubiniai.* Vilnius: Mintis. 184 p.
6. Lazauskas J. 1976. *Agrotechnika lengvose dirvose.* Vilnius: Mokslas. 238 p.
7. Lazauskas J. 1987. *Augalininkystė Lietuvoje.* Vilnius: Mokslas. 258 p.
8. Lazauskas J. 1988. *Žemdirbystė ir gamtosauga.* Vilnius: Mokslas. 126 p.
9. Lazauskas J. 1991. *Agronomo sėklininko žinynas.* Vilnius: Mokslas. 258 p.
10. Lazauskas J. 1998. *Augalininkystė Lietuvoje 1895–1995.* Dotnuva-Akademija. 388 p.
11. Lazauskas J. 1999. Lengvų dirvožemių panaudojimas žemdirbystėje. *Žemdirbystė.* T. 66. P. 78–89.
12. Lazauskas J. 2000. *Žemdirbystė lengvose dirvose.* Vilnius. 218 p.
13. Lazauskas J., Bėčius K. 1973. *Silosinės kultūros.* Vilnius: Mintis. 184 p.
14. Lazauskas J., Dapkus R. 1992. *Lauko augalų selekcija Lietuvoje.* Vilnius: Mokslas. 250 p.
15. Lazauskas J., Dapkus R. 1995. *Lauko augalų sėklininkystė.* Vilnius: Baltic ECO. 395 p.
16. Lazauskas J., Ražukas A. 2000. *Lietuvos žemdirbystės instituto Vokės filialas.* Vilnius. 58 p.
17. Lazauskas J., Simanavičienė O. 1995. *Bulvės.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla. 142 p.
18. *Lietuvos žemdirbystės institutas.* 1997. Autorių kolektyvas. Akademija. 233 p.
19. Sliesaravičius A., Lazauskas J., Stanys V., Keinys St., Klimovienė G. 2010. *Žemės ūkio augalų selekcijos ir sėklininkystės terminų žodynas.* Vilnius: Inforastras. 337 p.
20. Tripolskaja L. 2005. *Organinės trąšos ir jų poveikis aplinkai.* Dotnuva-Akademija: Lietuvos žemdirbystės institutas. 205 p.
21. Vasinauskas P. 1986. *Lietuvos žemės ūkio mokslų raida.* Vilnius: Mokslas. 119 p.